

Ο ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ ΘΗΣΑΥΡΟΣ ΤΟΥ... ΜΕΤΡΟ

■ Άγγελος Αγγελίδης

Η κατασκευή του Μετρό, όραμα δεκαετιών για την πόλη της Θεσσαλονίκης, αποτελεί δύσκολο εγχείρημα και ταυτόχρονα πρόκληση, καθώς ένα μεγάλο τεχνικό έργο σε συνθήκες αστικού περιβάλλοντος συναντιέται αναπόφευκτα με την πλούσια πολιτιστική κληρονομιά της πόλης. Για τις ανάγκες κατασκευής του Μετρό πραγματοποιείται η μεγαλύτερη ενιαία αρχαιολογική ανασκαφή στη Θεσσαλονίκη, η οποία θα καλύψει συνολική έκταση 20.000 τετραγωνικών μέτρων.

Έχοντας την εμπειρία από την κατασκευή του μετρό στην Αθήνα, η «Αττικό Μετρό ΑΕ» πραγματοποίησε τις απαραίτητες αλλαγές στον τεχνικό σχεδιασμό του Μετρό της Θεσσαλονίκης και στη νέα μελέτη του έργου βύθισε τις σήραγγες σε βάθος πολύ χαμηλότερο από τα αρχαιολογικά στρώματα (αρχική πρόβλεψη βάθους 7-9μ., ενώ πλέον το βάθος των σπράγγων κυμαίνεται από -14 έως -31 μέτρα) προκειμένου να αποφευχθούν ιδιαίτερα δυσάρεστες επιπλοκές στο έργο.

Βάσει της ειδικής μελέτης που πραγματοποιήθηκε από αρχαιολόγους για το Μετρό Θεσσαλονίκης, από τον νέο Σιδηροδρομικό Σταθμό του Μετρό έως τον Σταθμό ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ η αποκάλυψη αρχαιολογικών ευρημάτων ήταν συνεχής, μεγαλύτερη όμως πυκνότητα ευρημάτων βρέθηκαν στο εντός των τοιχών τμήμα της Θεσσαλονίκης, από την πλατεία Δημοκρατίας έως το Σιντριβάνι.

Τρεις από τους Σταθμούς χαρακτηρίζονται ως «υψηλού αρχαιολογικού ενδιαφέροντος» (Σταθμοί: ΠΛΑΤΕΙΑ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ, ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ και ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ) και τρεις ως «μέσου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος» (Σταθμοί: ΝΕΟΣ ΣΙΔΗΡΟΔΡΟΜΙΚΟΣ ΣΤΑΘΜΟΣ, ΣΙΝΤΡΙΒΑΝΙ και ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ). Σύμφωνα

με την «Αττικό Μετρό ΑΕ», οι αρχαιολογικές εργασίες έχουν ολοκληρωθεί στους σταθμούς: Νέος Σιδηροδρομικός Σταθμός, Σιντριβάνι και Πανεπιστήμιο. Σε ό,τι αφορά εκείνους που χαρακτηρίζονται «υψηλού αρχαιολογικού ενδιαφέροντος» οι αρχαιολογικές εργασίες έχουν ολοκληρωθεί στο βόρειο τμήμα της Αγίας Σοφίας, αυτές τις μέρες ολοκληρώνονται στην πλατεία Δημοκρατίας και απομένουν λίγες εργασίες για την ολοκλήρωση και στην Βενιζέλου.

Τον Ιούλιο του 2006, το υπουργείο Πολιτισμού υπέγραψε με την «Αττικό Μετρό ΑΕ» μνημόνιο συναντίληψης και συνεργασίας για «τη διευκόλυνση, συστηματοποίηση και επιτάχυνση των αρχαιολογικών εργασιών», αναλαμβάνοντας παράλληλα το σύνολο της δαπάνης του αρχαιολογικού έργου, από το αρχικό στάδιο των ανασκαφών έως το τελικό στάδιο της ανάδειξης των σημαντικότερων αρχαιολογικών ευρημάτων σε κεντρικούς Σταθμούς του δικτύου. Στις αρχαιολογικές ανασκαφές απασχολούνται 300 άτομα όλων των ειδικοτήτων. Η συνολική δαπάνη για τις αρχαιολογικές ανασκαφές υπολογίζεται σε 90 εκατομμύρια ευρώ, αν κι ο αρχικός προϋπολογισμός ήταν 15 εκατομμύρια ευρώ.

Τα σπουδαιότερα αρχαιολογικά ευρήματα του έργου θα αναδειχθούν σε ειδικά διαμορφωμένους χώρους στους κεντρικούς Σταθμούς του δικτύου.

■ 9η ΕΦΟΡΙΑ ΒΥΖΑΝΤΙΝΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

Στο πλαίσιο κατασκευής του Μετρό Θεσσαλονίκης η 9η Εφορεία Βυζαντινών Αρχαιοτήτων ανέλαβε να εποπτεύσει τις αρχαιολογικές εργασίες στους Σταθμούς Αγίας Σοφίας και Βενιζέλου, υψηλού αρχαιολογικού ενδιαφέροντος καθώς χωροθετούνται στην καρδιά της βυζαντινής μητρόπολης, που σώζει ικανό αριθμό ισταμένων μνημείων της, και στο Σταθμό Πλατείας Δημοκρατίας και Διακλάδωση προς Σταυρούπολη, δυτικά της Χρυσής Πύλης και εντός της περιοχής του δυτικού νεκροταφείου, χαρακτηρισμένοι, όντας εκτός των τοιχών, ως μέσου αρχαιολογικού ενδιαφέροντος. Τμήμα του Σταθμού Σιντριβανίου μετά την αποκάλυψη παλαιοχριστιανικής βασιλικής περιήλθε επιπλέον στην αρμοδιότητα της Εφορείας. Η εμπλοκή της Εφορείας Βυζαντινών Αρχαιοτήτων στους σταθμούς Σιντριβανίου και Διακλάδωση προς Σταυρούπολη έχει ήδη ολοκληρωθεί από τον Ιανουάριο του 2012. Το σύνολο των κινητών ευρημάτων ανέρχεται ως σήμερα στον αριθμό 94.052, εκ των οποίων τα 50.778 είναι νομίσματα. Τα άλλα είναι αγγεία, λυχνάρια, γυάλινα φιαλίδια, γυναικεία και ανδρικά κοσμήματα κάθε είδους και υλικού, χρηστικά αντικείμενα από καταστήματα, εργαστήρια και σπιτία, κάθε είδους ταφικά κτερίσματα.

Καθώς οι ανασκαφές πραγματοποιούνται σε περιοχές αδιατάρακτες από την μεταγενέστερη οικοδομική δραστηριότητα, αφού κατά κανόνα τα κελύφη των σταθμών χωροθετούνται κάτω από το οδόστρωμα των σημερινών οδών Εγνατίας και Μοναστηρίου, αποκαλύπτονται αρχαιολογικά κατάλοιπα σε συνεχή αλληλοδιαδοχή που

ανασυνθέτουν κομμάτια από εικόνες της πόλης μέσα από την μακραίωνη ιστορία της.

-Σταθμός Αγίας Σοφίας

Στο βόρειο τμήμα του Σταθμού Αγίας Σοφίας ήρθε στο φως μνημειακό σύνολο της ύστερης αρχαιότητας που καλύπτει μια μακρά περίοδο χρήσης μέχρι τα τέλη του 6ου αι. - αρχές 7ου αι. Πρόκειται για τμήμα μίας από τις κύριες οδικές αρτηρίες στον άξονα Α-Δ, που αποκαλύφθηκε σε μήκος τουλάχιστον 72,80μ. Η οδός στρωμένη με μαρμάρινες πλάκες και οριοθετημένη από μαρμάρινα κράσπεδα, λίγο πριν τη συμβολή της με την κάθετη οδό στο ύψος της σημερινής Αγίας Σοφίας διευρύνεται, διαμορφώνοντας πλακόστρωτη πλατεία με κρήνη για να ξεδιψούν περαστικοί και περίοικοι. Τη μνημειακή μορφή του δρόμου συμπληρώνει κιονοστοιχία, από την οποία ορατός σήμερα είναι ο ισχυρός στυλοβάτης, που σώζει κατά χώραν επτά βάσεις κιόνων του 4ου και 6ου αι., οριοθετεί τον οδικό άξονα στα νότια και τον χαρακτηρίζει ως *via colonnata*. Από τα κτήρια της νότιας οικοδομικής γραμμής των παλαιοχριστιανικών χρόνων εντοπίστηκαν μόνον οι όψεις τους και κάποια θυραία ανοίγματα. Σύμπλεγμα κτιστών αποχετευτικών αγωγών κατέληγε σε μεγάλο κεντρικό καμαροσκεπή αγωγό, που διέρχεται κάθετα στο ύψος της σημερινής οδού Πλάτωνος, ενώ πλίνθοι και μολύβδινοι αγωγοί εξυπηρετούσαν τις ανάγκες του υδροδοτικού δικτύου της πόλης.

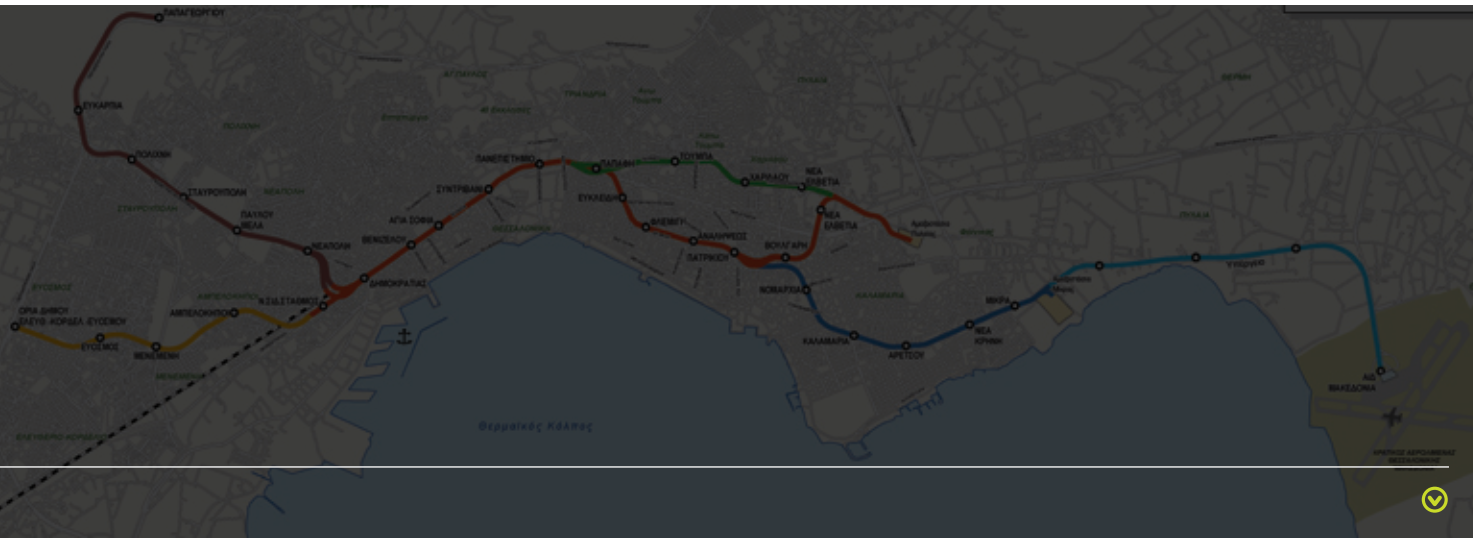
-Σταθμός Βενιζέλου

Εντός του Σταθμού Βενιζέλου αποκαλύπτεται ο ίδιος κεντρικός οδικός άξονας της βυζαντινής πόλης, στρωμένος όμως με χωμάτινα και χαλικόστρωτα καταστρώματα. Η Λεωφόρος εντοπίζεται σε ολόκληρο το πλάτος της (5,50μ.) να διασταυρώνεται με δύο κάθετους δρόμους. Γύρω από τους δρόμους εκτείνονται πυκνοδομημένα οικοδομικά τετράγωνα, που συνιστούν γειτονιές της βυζαντινής αγοράς της πόλης. Καταστήματα και εργαστήρια προσανατολίζονται με ανοιχτούς προς το δρόμο χώρους για την έκθεση των προς πώληση προϊόντων. Πληθώρα μικροαντικειμένων και κοσμημάτων, όπως επιστήθιοι σταυροί, γυάλινα και χάλκινα βραχιόλια, χάλκινα κυρίως και σπανιότερα ασημένια δακτυλίδια, μαρτυρούν τον διαχρονικά εμπορικό χαρακτήρα της περιοχής, με έμφαση κυρίως στον τομέα της αργυροχρυσοχοΐας.

-Σταθμός Πλατείας Δημοκρατίας

Τα αρχαιολογικά στοιχεία στο Σταθμό Πλατείας Δημοκρατίας αφορούν στην *extra muros* δυτική υπαίθρο χώρα της Θεσσαλονίκης, που μέχρι και τα παλαιοχριστιανικά χρόνια διατηρεί

εν μέρει τον ταφικό χαρακτήρα της. Κατά την παλαιοχριστιανική περίοδο, στις παρυφές του αρχαίου νεκροταφείου, λίγο έξω από την Χρυσή Πύλη και πάνω εν μέρει στα ερείπια μεγάλου αποθηκευτικού συγκροτήματος της ύστερης αρχαιότητας, ιδρύθηκε παλαιοχριστιανικός ναός με ταφικό πρόσκτισμα στα νότια. Το συγκρότημα φαίνεται ότι καταστρέφεται στις αρχές του 7ου αι., πιθανότατα κατά τις σλαβικές επιδρομές. Κατά την οθωμανική περίοδο την περιοχή χαρακτηρίζει η πλήρης εμπορευματοποίηση του άξονα της Μοναστηρίου με την ανέγερση χανιών και αποθηκών.

■ ΙΣΤ΄ ΕΦΟΡΙΑ ΠΡΟΪΣΤΟΡΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΛΑΣΙΚΩΝ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ

-Σταθμός «Δημοκρατίας»

Κατά τη διάρκεια της ανασκαφικής έρευνας της ΙΣΤ΄ Εφορείας Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων στο χώρο όπου πρόκειται να κατασκευαστεί ο σταθμός «Δημοκρατίας» αποκαλύφθηκε ένα ακόμη τμήμα του δυτικού νεκροταφείου της αρχαίας Θεσσαλονίκης που καλύπτει μία μακρά περίοδο χρήσης, από τους ελληνοιστικούς έως και τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους. Το νεκροταφείο αναπτύσσεται έξω από το δυτικό τείχος της αρχαίας πόλης και στα βόρεια της αρχαίας οδού η οποία ξεκινούσε από την Πύλη του Βαρδαρίου με κατεύθυνση προς τα δυτικά, προς την ύπαιθρο χώρα και εξυπηρετούσε τις ανάγκες του νεκροταφείου, παράλληλα με αυτές παρακείμενου αποθηκευτικού χώρου πίσω που κατασκευάστηκε μεταγενέστερα στο χώρο. Το οδόστρωμα της αρχαίας οδού αποτελείται από πακτωμένα στο χώμα βότσαλα και μικρούς αργούς λίθους σε μεγάλη πυκνότητα, καθώς επίσης και από τμήματα κεράμων και θραύσματα πήλινων αγγείων κατά τόπους. Αποκαλύφθηκε ένας σημαντικός αριθμός τάφων ποικίλης τυπολογίας (λακκοειδείς με ή χωρίς κάλυψη, κτιστοί κιβωτιόσχημοι, κεραμοσκεπείς, εγχυτρισμοί), αρκετοί εκ των οποίων σηματοδοτούνταν με βωμοειδείς κατασκευές. Βασικές ταφικές πρακτικές αποτελούν ο ενταφιασμός και η καύση, ενώ τους νεκρούς συνόδευαν προσωπικά αντικείμενα και προσφορές των οικείων τους, όπως νομίσματα, αγγεία, λυχνάρια, κοσμήματα, ειδώλια, εργαλεία κ.α. Κατάλοιπα νεκρικών τελετών αποτυπώνονται σε πλήθος ταφικών πυρών με προσφορές πήλινων αγγείων καθημερινής χρήσης, λυχνάρια, καθώς και μεγάλου αριθμού μυροδοχείων.

-Σταθμός «Αγίας Σοφίας»

Στο κέντρο της σύγχρονης πόλης και κάτω από

τον άξονα της Εγνατίας οδού εντοπίστηκε τμήμα του πολεοδομικού ιστού της αρχαίας πόλης. Χαρακτηριστικό δείγμα αποτελεί ο μαρμάρινος δρόμος ρωμαϊκών χρόνων που αποκαλύφθηκε σε πλάτος 4,00μ. και μήκος 82,50μ. Ο δρόμος είναι στρωμένος με μαρμάρινες πλάκες, οριοθετείται στα νότια από μαρμάρινο κράσπεδο και στυλοβάτη πάνω στον οποίο εδράζονται οι κίονες μίας στοάς που αναπτύσσεται προς τα νότια, παράλληλα προς το δρόμο. Η ανασκαφική έρευνα της ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ επικεντρώθηκε στην περιοχή νότια του μαρμαρόστρωτου δρόμου με στόχο να ερευνηθούν οι παλαιότερες φάσεις κατοίκησης του χώρου. Ήρθαν στο φως οικιστικά και οικοδομικά κατάλοιπα, όπως αποχετευτικοί αγωγοί, απορριμματικοί λάκκοι, κατάλοιπα τοίχων και κτιστές κατασκευές που μαρτυρούν την αδιάλειπτη χρήση του χώρου, ήδη από τους πρώτους ελληνοιστικούς χρόνους. Κυρίως, όμως, αποκαλύφθηκαν οι διαδοχικές επιστρώσεις ενός κατά πολύ πλατύτερου από τον μαρμαρόστρωτο χωμάτινου δρόμου που κατά την ελληνοιστική περίοδο καταλάμβανε όλο το πλάτος του βόρειου μισού του σταθμού (περίπου 10 μέτρα). Η κεντρική αυτή οδική αρτηρία της Θεσσαλονίκης χρονολογείται από τον 3ο αι.π.Χ. μέχρι τις αρχές της αυτοκρατορικής περιόδου (1ος αι. π.Χ. – 1ος αι. μ.Χ.). Η θέση, ο άξονας και η λειτουργία του δεν διαφοροποιούνται σημαντικά από εκείνες του μαρμαρόστρωτου δρόμου και όλων των μεταγενέστερων οδών μέχρι τη μοντέρνα Εγνατία οδό. Στην περιοχή νότια του δρόμου εντοπίστηκαν κατάλοιπα τοίχων που πιθανόν να αποτελούσαν τμήματα οικοδομικών νησίδων ή και αναλήμματα του δρόμου. Κατά μήκος του στυλοβάτη της στοάς που πλαισίωνε τον μαρμαρόστρωτο δρόμο εντοπίστηκε πεσσοστοιχία από 23 πεσσούς που αποτελούσε την πρόσοψη μιας πρωιμότερης στοάς, ανάλογης λειτουργίας.

-Σταθμός «Φλέμινγκ»

Το 2012 ολοκληρώθηκε η έρευνα στην περιοχή της ανατολικής πρόσβασης του σταθμού φέρνοντας στο φως ένα ακόμη τμήμα του νεκροταφείου των ρωμαϊκών χρόνων (2ος – 4ος αι. μ.Χ.) το οποίο είχε αποκαλυφθεί κατά τη διάρκεια των προηγούμενων ανασκαφών της ΙΣΤ΄ ΕΠΚΑ στην περιοχή του κυρίως σταθμού. Πρόκειται για απλές ταφικές κατασκευές (κεραμοσκεπείς, λακκοειδείς και κιβωτιόσχημοι τάφοι) που περιείχαν ενταφιασμούς, ενώ χαρακτηριστική είναι η απουσία κτερισμάτων στους περισσότερους από αυτούς. Ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί ένας κιβωτιόσχημος τάφος με τοιχώματα διακοσμημένα με γραπτά γραμμικά μοτίβα. Από τα ανασκαφικά δεδομένα προκύπτει ότι πρόκειται για ένα μικρό νεκροταφείο που θα πρέπει να συνδεθεί με κάποιο μικρό οικισμό, αγροτικού πιθανότατα χαρακτήρα, άγνωστου μέχρι στιγμής στη βιβλιογραφία, σε σχετικά κοντινή απόσταση από την αρχαία πόλη της Θεσσαλονίκης.

-Αμαξοστάσιο Πυλαίας

Η ανασκαφή στον κεντρικό τομέα της περιοχής όπου πρόκειται να κατασκευαστεί το αμαξοστάσιο του METRO στην Πυλαία έφερε στο φως τμήμα ενός οργανωμένου προκατασάνδριου πολιτισμού

που αναπτύχθηκε επάνω σε χαμηλό, φυσικό έδαφος του εδάφους στον μυχό του θερμαϊκού κόλπου και χρονολογείται από τις αρχές του 4ου έως τις αρχές του 3ου αι.π.Χ. Αποκαλύφθηκαν δύο μεγάλοι, κάθετοι μεταξύ τους, δρόμοι με κατεύθυνση Β-Ν και Α-Δ, γύρω από τους οποίους αναπτύσσονται τέσσερα οικοδομικά τετράγωνα. Εντός των ορίων των οικοδομικών τετραγώνων ήρθαν στο φως ανοικτοί και στεγασμένοι, ορθογώνιοι χώροι οικιακής, αποθηκευτικής και εργαστηριακής λειτουργίας, που συνδέονται μεταξύ τους με μεσοτοιχίες και μικρότερους δρόμους. Δύο κεραμικοί κλίβανοι, πλήθος άλλων αρχιτεκτονικών καταλοίπων, όπως λιθόστρωτες επιφάνειες, κτιστές κατασκευές, απορριμματικοί λάκκοι, καθώς και σημαντικός αριθμός κινητών ευρημάτων, όπως αλιευτικά και υφαντικά βάρη και μεγάλες ποσότητες θρυμματισμένων οστρέων για την παραγωγή πορφύρας, υποδεικνύουν τις δραστηριότητες των κατοίκων του οικισμού. Βόρεια του οικισμού και σε απόσταση περίπου 100 μέτρων αποκαλύφθηκε πώρινη σαρκοφάγος, η οποία προφανώς ανήκει στο νεκροταφείο του οικισμού, τμήμα του οποίου είχε ερευνηθεί κατά τη διάρκεια παλαιότερων ανασκαφών της Εφορείας στην ευρύτερη περιοχή. ■

